

Апотекарска пракса

ISSN 1451 - 1827

ГЛАСНИК ФАРМАЦЕУТСКЕ КОМОРЕ СРБИЈЕ

134

ДЕЦЕМБАР 2022

**ЗНАЧАЈ ЕДУКАЦИЈЕ
ОД МАЛИХ НОГУ**

ПИЛОТ ПРОЈЕКАТ

ПИТАЈ МЕ ЗА ХПВ

Поштоване колегинице и колеге,

Фармацеутска комора Србије покреће у сарадњи са *MSD-Health Equity Catalyst* фондом пилот пројекат „Питај ме за ХПВ“ уз учешће 250 магистара фармације. Захваљујемо се колегама који су се одазвали јавном позиву и потврдили своје учешће.

Општи циљ пројекта је повећање стопе ХПВ вакцинације у одабраним популацијама грађана и одабраним градовима/општинама, пружањем савета и информација заснованих на доказима.

Током трајања пројекта очекујемо да ћемо постићи и повећање информисаности грађана Републике Србије о значају ХПВ вакцинације, као и развој компетенција магистара фармације за саветовање о ХПВ вакцини.

Онлајн едукација која је основ за пружање услуге биће одржана 25. јануара 2023. године од 16:00 до 20:00 часова. Едукацији могу присуствовати сви чланови Коморе, без обзира да ли учествују у пилот пројекту. Едукација ће бити и снимљена, а након одржане едукације биће Вам прослеђен линк за преузимање снимка.

Такође, писани материјал биће предат на акредитацију Здравственом савету Србије, у јануарском року, као онлајн тест у оквиру Виртуелне школе образовања.

Промотивни материјал (постер за апотеку, флајери и/или брошура за пацијенте/кориснике услуге) биће објављен на сајту Коморе и доступан свим члановима.

Пружање услуге у апотекама почиње 1. фебруара и траје до 31. маја 2023. године (4 месеци). Очекиван исход је да 250 магистара фармације, који су се пријавили за учешће путем јавног позива, у овом периоду пружи 40.000 услуга саветовања. Пружање услуге ће се евидентирати преко „Апликације за фармацеутске услуге“.

За 250 магистара фармације који су се путем јавног позива пријавили за учешће у пилот пројекту обезбеђена је финансијска надокнада.

Реч уреднице

Завршавамо 2022. годину и сумирамо резултате спроведених пројеката.

У овом броју објављујемо извештај са 8. Конгреса фармацеута Србије и обележавања Светског дана фармацеута. Поносни смо на велики број спроведених едукација, при чему су online стручни састанци, одржани у другој половини године, окупили невероватан број од 6.585 учесника.

Усмерени смо на будуће пројекте, који поред унапређења улоге магистра фармације у апотеци за циљ имају и поштовање свих законом прописаних услова за обављање делатности.

Радујемо се заједничкој сарадњи у 2023. години.

Редакција часописа Апотекарска пракса жели вам здравих и сунчаних 365 дана у Новој години!

САДРЖАЈ

- 4 Честитка директорке Коморе
- 6 Добитник Награде „Стеван Шукљевић“
- 8 Обележавање Светског дана фармацеута
- 12 Извештај са 8. Конгреса фармацеута Србије
- 16 Национална алијанса „ВеличанствоНЕ“
- 18 Значајна улога Саветника за дијабетес
- 20 Нутритивне препоруке код пацијената са дијабетесом
- 23 15. НАПСЕР Конгрес
- 24 Интеракције хране и лекова
- 26 Чиме то нисмо задовољни?
- 28 Програми КЕ

**Апотекарска
пракса**

ГЛАСНИК ФАРМАЦЕУТСКЕ КОМОРЕ

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ФАРМАЦЕУТСКА КОМОРА
The Pharmaceutical Chamber of Serbia

СIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

ISSN 1451-1827 = Апотекарска пракса COBISS
SR - ID 94777858

ГЛАВНА И ОДГОВОРНА УРЕДНИЦА Драгана Рајковић
СТРУЧНИ САРАДНИЦИ Соња Стојиљковић, Милан Ракић, Милица
Ђукановић, Кристина Ковачевић
ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК Небојша Ускоковић
ПРЕЛОМ И ПРИПРЕМА ЗА ШТАМПУ Дарко Тонић
ШТАМПARIЈА Матија д.о.о. Београд
ТИРАЖ 8.170 комада
ИЗДАЈЕ Фармацеутска Комора Србије, Мутапова 25, Београд,
Србија
ТЕЛ/ФАКС +381 11 32 43 144, 32 46 795
ЕЛЕКТРОНСКА ПОШТА komora@farmkom.rs
ПОСЛОВНИ РАЧУН 325-9500900015066-04

НОВОГОДИШЊА ЧЕСТИТКА ДИРЕКТОРКЕ КОМОРЕ

Поштоване и драге колегинице и колеге,

Ближи се крај 2022. године, која је за нас у Фармацеутској комори Србије била изузетно динамична и радна.

Након изборних активности и избора новог руководства и органа коморе у првој половини године, наставило се са континуитетом у раду на имплементирању Саветовалишта стандардизованих услуга у апотекама и покретањем низа нових активности.

Са циљем да се фармацеутска пракса, као интегрални део здравствене заштите, унапреди кроз увођење стандардизованих фармацеутских услуга у апотекама, као и да се пацијентима/грађанима пруже услуге у циљу подизања нивоа фармацеутске здравствене заштите, континуирано се радило на имплементацији следећим пројектима:

- Пружање стандардизоване фармацеутске услуге оболелима од дијабетеса
- Пружање стандардизоване фармацеутске услуге приликом издавања антибиотика
- Пружање стандардизоване фармацеутске услуга пацијентима оболелим од астме и
- Пружање стандардизоване фармацеутске услуге пацијентима са пост ковид симптомима.

Поносни смо што је више од **1000** фармацеута узело учешће у наведеним пројектима, као и да ову годину завршавамо са **480** саветника. Сваки почетак је тежак, али стандардизоване фармацеутске услуге су наше опредељење.

- Покренули смо заједно са *MSD-Health Equity Catalyst* фондом пилот пројекат у апотекама „ Питај ме за ХПВ“ са учешћем 250 магистара фармацеута, са циљем повећања стопе ХПВ вакцинације.
- Формирана је Радна група која увелико ради на студији изводљивости за центра-лизовану припрему цитотоксичне терапије у здравственим установама.
- Формирана је Радна група Фармацеутске коморе Србије и Коморе фармацеута Републике Српске која до краја године почиње ревидирање документа Нацио-нални оквир компетенција фармацеута.
- Етички одбор Фармацеутске коморе започео је рад на ревидирању Етичког кодекса.

У 2022. години постали смо видљивији на друштвеним мрежама Коморе. Покренули смо Youtube канал, отворили LinkedIn и Instagram профиле, који су до сад стекли више од 1.000 пратилаца, док наша Facebook страница има више од 16.000 пратилаца. Постигли смо и велике бројке када је у питању садржај који смо пласирали на Facebook, па смо тако имали више од 3.300.000. прегледа на овој друштвеној мрежи.

У последњих шест месеци имали смо и запажену присутност у медијма. Наши фармацеути писали су текстове за најчитаније медије у Србији, гостовали смо на најгледанијим телевизијама. Сваког месеца имали смо више од 20 објава на ТВ, принтаним и веб медијима. Циљ нам је промоција значаја и улоге фармацеута као најдоступнијег здравственог радника и стручног лица у јавности као и подизање свести становништва о значају фармацеутског саветовања и знања које фармацеут има.

Ова година је година са највећим бројем акредитованих КЕ, укупно 24 (7 вебинара, 4 пакета ВШО посвећена услугама и 13 пакета ВШО посвећена имплементацији водича ДАП), највећим бројем обновљених лиценци, преко 2.500, али и са највећим бројем чланова који су полагали лиценцни испит, укупно 75.

Успешно смо обележили Светски дан фармацеута пројектом Едукација деце у предшколским установама и школама. Фармацеути су своје знање искористили на најбољи могући начин едукујући младе генерације јер се знање и васпитање о здрављу мора неговати од малих ногу.

Учешће у пројекту је узело 120 фармацеута у 90 школа и предшколских установа у 40 градова/места у Србији едукујући 8500 деце и то око 2500 старијих основаца (V - VIII разред), око 3000 млађих основаца (I - IV разред) и око 3000 деце у предшколским установама.

Приоритетне активности у наредној години: Активна подршка Коморе у имплементацији Водича Добре апотекарске праксе, активно учешће у имплементацији Програма дигитализације у здравственом систему са акционим планом који укључује и јединствени електронски здравствени картон, редовна спољна провера квалитета стручног рада у већем броју апотека него свих предходних година, подршка члановима коморе за коришћење апликације за фармацеутске услуге и увођење образаца нових услуга у апликацију за фармацеутске услуге.

Комора на крају ове године има 8150 чланова (обавезни и редовни), сви заједно можемо успешно да померимо границе, мењајући и унапређујући рад у нашој струци.

Брзо решење не постоји, потребно је да будемо истрајни као бисмо створили додатну вредност и уредили рад у апотекама имплементирајући Водич Добре апотекарске праксе ДАП.

Само једна промена у неком од сегмента Вашег живота или посла има снагу да се прелије и на друге. А када је та промена квалитетно планирана, постаје темељ наше нове, будуће стварности.

Управо је сада савршено време за остваривање снова и дуго жељених циљева.

Желим Вам Срећну и успешну Нову 2023. годину!

ДИРЕКТОРКА ФАРМАЦЕУТСКЕ КОМОРЕ СРБИЈЕ
дипл.фарм. Славица Милутиновић

ДОБИТНИК НАГРАДЕ „СТЕВАН ШУКЉЕВИЋ“ ЗА 2022. ГОДИНУ

Аутор: маг.фарм.спец. Милан Ракић

Прим. др сц. мед. Ненад Миљковић је овогодишњи лауерат најпрестижније награде Фармацеутске коморе Србије, „Стеван Шукљевић“, која се додељује за изузетан допринос у области афирмације фармацеутске струке и унапређења фармацеутске здравствене делатности. Ненад ради на Институту за ортопедију Бањица, већ 18 година, где је и начелник Одељења за фармацеутску здравствену делатност од 2017. године. Председник је Секције за болничку фармацију при Савезу фармацеутских удружења Србије (СФУС)

од 2018, док је при Европској асоцијацији болничких фармацеута (ЕАНР) био на месту директора за професионални развој од 2017. године, а од 2021. обавља функцију директора финансија.

Када си показао интересовање за фармацију?

Моја тетка, Гордана Лујић, дугогодишњи управник апотеке „Горњи град“ у оквиру Апотеке „Београд“, инспирисала ме је 80-их година прошлог века да пођем путем фармације. Био сам очаран свиме што је радила, од припреме магистралних припревака до издавања лекова и управљања апотеком. Касније сам размишљао и о архитектури, но, фармација је победила, а након завршеног факултета професионални пут започињем у области болничке/клиничке фармације.

Како би описао свој досадашњи рад?

Моје активности су још од повратка са последипломских студија у Енглеској и Француској, окренуте како на развој болничке фармације у Србији, тако и у Европи. Трудим се да имплементирам мале промене у оквиру мултидисциплинарног рада са лекарима на Институту, а затим да кроз размену искустава и знања са колегама из Европе и света, унапредим сегменте болничке фармације, од значаја за побољшање терапијских исхода пацијента.

Можеш ли нам детаљније описати своје активности и резултате?

Почев од 2016. године, посебно сам ангажован на истраживању несташаца лекова у оквиру европске истраживачке мреже (COST Action 15105) и њиховом утицају на спровођење здравствене заштите, као и могућим модалитетима управљања несташацама, што је допринело да postanем финалиста међународне Медис награде за 2020. годину. Посебно сам поносан, што су истраживања на којима сам радио као на сопственом институту, тако и у болницама широм Европе, послужила за израду публикација, које данас користи и Европска агенција за лекове (EMA) у званичним водичима за ублажавање последица несташаца лекова.

Како је бити успешан у свом послу?

На професионални успех гледам као на средство којим могу да унапредим услове за рад болничких фармацеута и повећам њихову видљивост у општој и стручној јавности. Успех такође упозорава на то да сваки следећи пут треба да будем бољи од оног што је већ постигнуто.

Како ти гледаш на признање које си добио?

Признање ми улива поверење да је мој рад препознат од стране мојих колега и представља велику част. Такође, пружа ми могућност да сагледам своје претходне активности и утицај који имају на здравствену заштиту пацијента и развој болничке фармације.

Да ли се некада умориш?

Да, наравно да се уморим од великог броја активности и пројеката, но неисцрпну енергију добијам од своје породице и колега, који су ту увек за мене, пре свега колегиница Јелене Никић и Јелене Марковић са којима радим на Институту и које ми већ годинама пружају несебичну подршку.

Који су твоји даљи циљеви?

Даља интеграција српске болничке фармације у европску, подизање стандарда у којима се спроводи болничка фармацеутска здравствена делатност уз професионални развој наших колега широм Србије.

ОБЕЛЕЖАВАЊЕ СВЕТСКОГ ДАНА ФАРМАЦЕУТА ЕДУКАЦИЈЕ У ВРТИЋИМА И ШКОЛАМА

Аутор: маг.фарм.спец. Соња Стојиљковић

Поводом Светског дана фармације 2022., Фармацеутска комора Србије је спровела пројекат едукације деце у предшколским установама и основним школама. Интересовање колега је и ове године било велико и за пројекат се пријавило 120 фармациста из целе земље. Едукације смо спроводили током септембра и у првој половини октобра. Били смо присутни у 40 градова/места Србије и едуковали смо око 8500 малишана у овом кругу, и то око 2500 старијих основаца од 5. до 8. разреда, око 3000 млађих основаца од 1. до 4. разреда, и око 3000 деце из предшколских установа. Фармацисти су показали да имају велики утицај на јавно здравље, и да је наша улога јасна и препознатљива. Идеја је да ову активност наставимо из године у годину, обзиром да су коментари деце, колега и наставника више него позитивни!

Виолета Илић Тодоровић
ПУ Бамби, Параћин

Коментари наставника/васпитача:

„Другачији је утисак када неко у белом мантилу говори о здравственим темама.“

„Веома занимљиво и корисно предавање. Деца су уживала и доста тога научила. Све похвале...“

„Надамо се и очекујемо наставак сарадње...“

Азеница Елезовић
Кладница, 1-4.разред

Јелена Јермић
ОШ Младост, Књажевац

Маја Дамјановић
Батајница

Александра Петровић
ОШ Мома Станојловић, Крагујевац

Милан Ивковић
вртић Маслачак, Зајечар

Коментари фармацеута:

„Овим пројектом се на најбољи могући начин промовише наша професија.“

„Хвала на указаном поверењу да будем нешто више од фармацеута из апотеке - предавач и едукатор.“

„Предивно, пуно емоција и лепих тренутака са децом“

Драгана Видаковић
вртић Меда, Суботица

Коментари деце:

„Немам више страх од белог мантила“

„Фармацеути раде у апотекама и праве лекове“

„Мој деда каже да бели лук делује на све болести, да ли је он лек?“

Јована Смиљанић
ОШ Данило Киш, Београд

Андреа Манојловић
ОШ Јован Стерија Поповић, Вршац

ИЗВЕШТАЈ СА КОНГРЕСА ФАРМАЦЕУТА СРБИЈЕ

Аутор: маг.фарм.спец. Милан Ракић

Конгреси, нарочито они међународног карактера омогућавају нам да стекнемо увид у рад колега и на другом крају света као и начин промене праксе у циљу оптимизације и унапређења наших пословних активности.

Прва сесија на Конгресу била је посвећена исхрани и имунитету. Имали смо прилику да нас професор *Philip Calder* из Велике Британије на врло занимљив начин подсети како се наш организам храни и

брани, који су кључни нутријенти за имуни систем и колико наше животне навике имају утицај на све то. Након ове сесије, заједнички став свих присутних био је да смо сви заборавили колико исхрана има велику улогу у нашим животима. Ова сесија додатно је имала целине које су биле посвећене различитим

типовима дијета, али и део који се посебно односио на утицај физичке активности на имуни систем.

Пленарно предавање првог дана Конгреса било је посвећено савременој терапији дијабетеса тип 2. Колико је интересовање колега било за ово предавање говори и чињеница да је највећа сала на Конгресу била испуњена до последњег места. Наглашено је да ни мало није лако спречити компликације које дијабетес са собом доноси, као и да терапеут мора имати избор јер се не испољавају сви поремећаји одједном. Занимљив податак је био и да се на сваке 2 године мењају терапијске препоруке и да су последње донете пре месец дана.

Тог првог дана Конгреса и **Фармацеутска комора Србије имала је своју сесију.** Велика заинтересованост колега и огромна посећеност самој сесији доказ су да су многи желели да својим очима виде оно на чему Фармацеутска комора ради и чиме се поноси. И заиста било је величанствено од првог тренутка.

Представљене су 4 стандардизоване фармацеутске услуге, а видели смо и прве резултате имплементирања тих

услуга. Показаће се кроз разне, касније сесије да смо лидери у региону у пружању стандардизованих здравствених услуга јер смо сазнали да пружање здравствених услуга у апотекама наших суседа није стандардизовано.

Додељене су захвалнице Саветницима са највећим бројем пружених услуга, као и победницима конкурса за Светски дан фармације.

За сам крај сесије остављено је проглашење добитника најпрестижнијег признања Коморе за 2022. годину. Награду „Стеван Шукљевић“ добио је наш уважени колега примаријус др мед. Ненад Миљковић.

О клинички значајним интеракцијама и како можемо управљати њима говорило се на посебној сесији. Предавачи из ове сесије потрудили су се да нам олакшају рад у апотекама кроз приказе шта је битно пратити и када, који су извори информација о интеракцијама доступни и како све то да лакше имплементирамо у свакодневном раду.

Иако је **сесија о иновацијама у служби здравља** имала касни вечерњи термин, било је лепо видети колеге које су стрпљиво чекале да заузму своја места у сали. Оно што ову сесију издваја од других јесте јасна тежња да се за нерешене проблеме нађе решење.

Да ли сте знали да уринарни катетери „убију“ више људи годишње него саобраћајне несреће? Знамо ли колико кошта лечење компликација услед примене уринарних катетера? Да ли сте знали да је 70% болничких инфекција узроковано применом уринарних катетера? Јесмо ли

свесни да ако би се више урадило на том пољу, да се направи катетер који не би дозволио унос бактерија у бешику и који би спречио настанак бактеријске инфекције, да би се онда значајно смањила употреба антибиотика у болничким условима? Имамо ли решења за овај проблем и колико смо близу те реализације? Да, колеге су нашле решење за ове проблеме.

На овој сесији имали смо прилику да се упознамо са апликацијама које брину о нашем здрављу, али и медицинским средствима попут паметне рукавице намењене слепим особама.

Сесија посвећена превенцији и лечењу кардиоваскуларних обољења кроз предавање са насловом „КО ЖЕЛИ ВЕЧНО ДА ЖИВИ?“ донела нам је веру да „свети грал“ можда ипак постоји.

Пар сесија било је посвећено ери дигитализације и новим могућностима које су тек пред нама, али и великим изазовима, јер данас се све окреће у смеру дигитала који је постао тако брзо део наших живота.

Сесија посвећена условима за пружања здравствених услуга у апотекама захваљујући гостима из иностранства дала нам је преглед како се то ради у Великој Британији, Словенији, Хрватској, Пољској и где смо у свему томе ми. Дефинитивно проблеми са којима се суочавамо су нам

слични, али је лепо било видети да ни мало не заостајемо за развијеним земљама у погледу пружања стандардизованих здравствених услуга у апотекама, док наши суседи још увек нису кренули у тај процес.

Сесија посвећена институцији одговорног маистра фармације отворила је широку расправу на тему где смо сада и како до циља. Ова сесија иако је планирано да траје 60 минута, због актуелности теме али и саме дискусије која се повела трајала је готово дупло дуже. Можда је главна порука са ове сесије да ако желимо да променимо нешто на боље морамо да кренемо од нас самих, да нема ко други да то „нешто“ уради уместо нас и за нас, већ да је потребно да свако од нас томе допринесе како би се ствари промениле.

НАЦИОНАЛНА АЛИЈАНСА „ВЕЛИЧНАСТВЕНЕ“ О БЕНЕФИТИМА ХПВ ВАКЦИНАЦИЈЕ

Аутор: Соња Тодоровић, ПР Фармацеутске
коморе Србије

Србија је неславан рекордер у Европи по броју оболелих од рака грлића материце од којег годишње око 1.500 жена оболи, а више од 700 изгуби битку са овом опаком болешћу. Гинеколози уочавају да је у нашој земљи велики број младих заражен ХП вирусом, што је последица незаштићеног сексуалног односа. Међутим, најалармантније је што је сада пик појављивања првих симптома рака грлића материце код жена око 32. до 35. године живота, у односу на период од пре неколико деценија када је овај тип карцинома била „болест старијих жена“.

Статистика је још суморнија, па тако сваког дана две жене умру од карцинома грлића материце, иако против овог обољења постоји превенција - имунизација и редовни гинеколошки прегледи.

Из тог разлога Удружење за борбу против рака грлића материце и рака јајника „Проговори“ и Удружење жена „Наша Аска“, заједно са представницима струке и државе, познатим личностима, певачицама, глумицама, водитељкама и спортисткињама основало је националну алијансу „ВеличанствеНЕ“ како би упознали јавност о опасностима од ХПВ, беневитима вакцинације и оснажили процес имунизације деце школског узраста од карцинома грлића материце - болести која се може и мора превенирати.

О томе како је настала идеја о покретању алијансе „ВеличанствеНЕ“ и који су циљеви разговарали смо са Горицом Ђокић, потпредседницом Удружења за борбу против рака грлића материце и јајника „Проговори“.

- Осврнула бих се на податке из великог истраживања, које је спроведено током пролећа и лета 2022. године у девет европских земаља, а које је показало да је информисаност о ХПВ у Србији изразито

мала у поређењу са Европским земљама. Као Удружење, оснивамо националну алијансу „ВеличанствеНЕ“ како бисмо ширили свест о значају ХПВ имунизације, бољој информисаности јавности, већем обухвату вакцинације, а све са циљем да би се спречила болест. С друге стране, добра вест је да је држава о трошку РФЗО омогућила вакцинацију девојчица и дечака против ХПВ. Ову могућност треба искористити и зато позивамо родитеље да вакцинишу децу, јер се на овај начин спречава појава карцинома рака грлића материце, као и рака пениса, вагине, ануса, ждрела. Ако за овако тешку болест постоји вакцина, треба искористити ту могућност и спречити сваки могући ризик да до ње дође - каже на почетку разговора Горица Ђокић.

Колико се до сада особа прикључило алијанси и који су Вам наредни кораци?

Оснивању алијансе „ВеличанствеНЕ“ приступило је готово 100 особа, пацијенткиња, лекара, познатих личности, представника државе и медија, који су подржали наше циљеве и будуће активности. Наредне активности су нам да организујемо први састанак радне групе Националне Алијансе „ВеличанствеНЕ“. Жеља нам је да кроз успостављање једног саветодавног тела, заједнички радимо на унапређењу информисаности стручне и опште јавности, едукацији младих о значају репродуктивног здравља, подизању свести целог друштва о беневитима имунизације против рака грлића материце, а све у циљу како бисмо кроз синергију идеја и заједничких активности, као и предлозима мера, објединили снагу државе и невладиног сектора и створили простор за

друштveno odgovorno ponashanje i bolje zdravlje svih, jer rak grliha materice je jedini rak koji mozemo prevenerirati jedinstavnom imunizacijom.

Фармацеутска комора Србије покреће пројекат „Питај ме за ХПВ“ који има за циљ повећање стопе ХПВ вакцинације у одабраним популацијама грађана и одабраним градовима/општинама, пружањем савета и информација заснованих на доказима. Шта мислите о томе?

Промене никада не долазе саме од себе. Траже чврсту вољу, покретачку енергију и истрајност. Траже време, одрицање и заједништво. А нама су данас промене потребне више него икад. У Србији сваке године велики број жена умре од рака грлића материце. Морамо то да мењамо, нема више времена и нема одлагања. Зато сви заједно морамо да проговоримо, да се укључимо, да помогнемо, да иницирамо, да заједничким снагама победимо ову грозну статистику. Из тог разлога ваш пројекат ће свакако помоћи нашој кампањи. Верујем да ћемо заједничким снагама информисати грађане о бенефитима вакцинације.

Удружење „Проговори“ следеће године слави јубилеј, 10 година од оснивања. Шта је то на шта сте поносни у досадашњем раду?

Удружење за борбу против рака јајника и грлића материце „Проговори“ основано је у јануару 2013. године. Наша активност усмерена је ка превенцији, информисању, али и подршци. Удружење заједно воде жене, оне које су победиле болест,

пријатељице жена које су изгубиле битку са болешћу, новинарке које прате здравствене теме и здраве жене које желе да шире свест о значају редовних гинеколошких прегледа, као и велики број личности из јавног живота. Нашу борбу желели смо да проширимо и на рак грлића материце, јер су се Удружењу обратиле, а касније и придружиле оне које су победиле карцином грлића материце. Стога се наша борба води на два фронта - рак јајника и рак грлића материце. Сваке године 8. маја обележавамо Светски дан борбе против рака јајника и тако већ 9 година. Током вишегодишње сарадње са Форумом пацијената Србије проистекле су многе кампање које су имале за циљ подизање свести грађана и пацијената. Учествовали смо у организацији Првог националног онколошког форума, под слоганом „Рачунајте на нас“, заједно са Удружењем медикалних онколога Србије и Удружења за борбу против рака плућа „Пуним плућима“. Организовали смо и учествовали на четири Форума пацијената Србије „Проговори и ти“. Једни смо од покретача *online* трибине у време епидемије COVID-19 „ТУ СМО“ и „ТУ СУ“, као и кампање током епидемије корона вируса „Нова реалност - исти канцер“. Били смо и промотери националне кампање „Рак је излечив“, као и „Нема чекања“. Такође, удружење је члан Националне организације за ретке болести (НОРБС) и члан Радне групе за подршку пацијентима у Институту за онкологију и радиологију Србије.

ФАРМАЦЕУТ КАО БИТНА КАРИКА У УСВАЈАЊУ НЕФАРМАКОЛОШКИХ МЕРА КОД ПАЦИЈЕНАТА СА ДИЈАБЕТЕСОМ

Аутор: маг.фарм.спец. Кристина Ковачевић

У протеклом периоду Фармацеутска комора Србије је реализовала две едукације са циљем подршке Саветницима за дијабетес и свима који то желе да постану. Тим поводом разговарали смо са једним од предавача и чланом радне групе за стандардизацију фармацеутске услуге Саветника за дијабетес, нашом уваженом колегицом маг.спец.фарм. Јеленом Стефановић-Војиновић.

Колики је по Вама значај фармацеута у јавној апотеци када су у питању нефармаколошке мере пацијената са дијабетесом мелитусом?

Фармацеут је на врло одговорној позицији када се ради о саветовању о нефармаколошким мерама. Ми смо увек ту да објективно сагледамо ствари и да дамо савет који ће пацијенте натерати на размишљање. Од нашег личног залагања зависи много, али је пресудна мотивација и ставови самог пацијента. Мислим да заједно можемо да мењамо оба.

На основу Вашег дугогодишњег искуства колико су ови пацијенти заиста расположени да саслушају и примене савете које добију од нас у апотеци?

Кључно је поверење које постоји између пацијента и фармацеута. Захваљујући самој структури услуге „Саветника за дијабетес“, ми имамо времена да у четири прва корака то поверење изградимо и да они схвате да неко о њима на тај

начин брине. То нам даје добру основу да даљим саветовањем о важности нефармаколошких мера пробамо да заједно мењамо њихове навике. То је, како су и бројке показале (у резултатима пилот пројекта), био највећи изазов у спровођењу услуге и зато морамо заједно радити на томе да их мотивишемо више!

Да ли би са нашим читаоцима поделили неки занимљив пример из праксе који је по Вама типичан пример колика је заиста вредност нашег труда и знања?

Сваки случај је посебан. Издвојила бих један који нам је свима доказао колико је подршка важна. Млада, гојазна жена, 20 година, са мајком долази да преузме терапију за дијабетес. У разговору са њом сазнајем да мери шећер сваки дан и да поред терапије има повећане вредности глукозе наше (увек између 8 и 9 mmol/L). Мајка при томе све време коментарише како јој стално говори да мора да смрша и да се више креће. Иначе и мајка је гојазна, али наглашава да она нема дијабетес. Предложила сам да почнемо са првим кораком услуге, на шта је ћерка пристала, уз мајчин коментар: „Можда је ви разумите, ја не могу!“ На првом следећем виђењу са ћерком, сазнала сам да уствари, ћерки недостаје подршка у породици у смислу да се само од ње очекује да смрша и да буде физички активна. А у ствари су сви у породици гојазни. Зато сам одлучила да позovem мајку поново, да

попричамо насамо. Није ми било свеједно, јер у таквим ситуацијама не знамо како ће особа којој се обраћамо да разуме наше сугестије. У целој ситуацији препознала сам недостатак подршке који је овој младој жени био неопходан. Уз разговор и сугестије које сам јој дала, мајка је схватила о чему причам и заиста обећала да ће се потрудити да се „сви доведу у ред!“ И заиста је било тако. Убрзо су сви заједничким залагањем и међусобном подршком успели да побољшају здравствено стање у целој породици.

Какво је Ваше мишљење о суплементима намењеним пацијентима са дијабетесом? Колика је ефикасност и безбедност ових препарата?

Суплементација у дијабетесу је веома битна. Многи минерали и витамини имају висок ниво клиничких доказа који потврђују њихову ефикасност у дијабетесу и зато лекари, а и фармацеути, врло често препоручују суплементацију. Знамо нпр. да код пацијената који су дуго на терапији метформином постоји дефицит витамина B12, да хром повећава осетљивост ткива на

присуство инсулина. Ту су још и витамини B групе, цинк, магнезијум витамин D, витамин Ц...

Тржиште је преплављено суплементима. У препоруци се увек треба водити релевантним подацима, индивидуално процењивати и ослањати се на проверене произвођаче који поштују принципе Добре произвођачке праксе.

Које су по Вама кључне препоруке које сваки фармацеут треба да пацијентима са дијабетесом када су у питању правилна исхрана и суплементација ?

Поверење, стрпљење и рад на мотивацији пацијената. Оно што је такође врло битно је да и мотивација фармацеута покрене ствари. Важност правилне исхране и адекватне суплементације је неоспорна и потребно је усмеравати пажњу пацијента да то схвати.

Нешто што је добар савет јесте да оно што предлажемо запишемо, као шему, предлог, изазов... да постане видљиво и да параметре надаље пратимо.

ИНТЕРВЈУ СА ПРОФ. ДР БУДИМКОМ НОВАКОВИЋ

НУТРИТИВНЕ ПРЕПОРУКЕ КОД ПАЦИЈЕНАТА СА ДИЈАБЕТСОМ

Аутор: маг.фарм.спец. Кристина Ковачевић

Које су основне препоруке правилне исхране које фармацеут у апотеци може да пружи пацијентима са дијабетесом?

Фармацеут може пружити важне нутритивне информације особи са дијабетесом. Први савет од стране фармацеута јесте да је правилна исхрана важнија од било ког лека који се актуелно користе у лечењу дијабетеса. Затим, фармацеут треба да укаже на важност редовности оброка и коришћење лекова у односу на оброке. Редовност оброка, односно колико ће нека особа са присутним дијабетесом имати оброка зависи од распореда професионалних и дискреционих активности током дана. Три оброка су довољна уколико се ради о оралној терапији, а код особа на терапији инсулином број оброка треба усагласити са применом инсулина.

Нутритивна препорука је обавезно постојање доручка, касни доручак није препорука.

Чест савет особама са дијабетесом је да не конзумирају угљене хидрате, што није добра препорука. Угљени хидрати су врло разноврсна група. Додати шећери и намирнице од рафинисаних угљених хидрата не треба да буду присутни у исхрани особа са дијабетесом. Дијетна влакна, посебно пребиотска дијетна влакна, су угљени хидрати, не уносе се довољно у свакодневну исхрану и треба да буду заступљена у свакодневној исхрани особа

са дијабетесом јер доприносе здрављу цревне микробиоте и општем здрављу. Поремећај цревне микробиоте је додатни ризик за појаву дијабетеса. Намирнице богате дијетним влакнима имају нижи гликемијски индекс (сирово поврће, дозвољено сирово воће, сирово језграсто воће, махунарке, намирнице од целог зрна житарица).

Фармацеут треба током нутритивног саветовања да каже да нема здравог шећера и да нема здравих слаткиша, а уколико нека особа не може без слатког укуса треба да јој пружи информацију о заслађивачима који су опште препознати као здравствено безбедни.

Фармацеут нема увек довољно времена да каже све наведено, али довољно је у разговору рећи основне нутритивне препоруке и нагласити потребу да особа са дијабетесом треба да се консултује са дијетотерапеутом.

Врло су честе нутритивне заблуде везане за коришћење масти/уља. Нутритивни савет је хладно цеђено уље које се термички не обрађује. Нутритивне заблуде како је сланина здрава, да су кокосово и палмино уље „здрава уља“ су присутне и код здравствених радника, те треба појаснити да наведене намирнице не треба да буду присутне у особа са дијабетесом.

Житарице за доручак су још једна честа нутритивна заблуда. Житарице за доручак

спадају у високо прерађене намирнице те нису препорука за особе са дијабетесом.

Реч и ознака посно у нашем народном веровању значи да нема у намирници састојака животињског порекла што у 21. веку са врло развијеном прехранбеном технологијом не мора бити и добро за здравље свих људи посебно особа са присутним дијабетесом.

Посебан нутритивни изазов су намирнице са ознаком за особе са дијабетесом које врло често садрже фруктозу и транс-

масне киселине, имају велику енергетску вредност и не могу се користити свакодневно и у већим количинама.

Довољан унос течности је савет који сваки фармацеут треба да пружи, цеђени сокови од поврћа и воћа нису нутритивна препорука.

Нутритивне заблуде постоје у вези са коришћењем млека и млечних производа. Млеко и млечне производе треба да конзумирају особе са дијабетесом, само је питање колико и које.

Све наведено не може се казати током једног сусрета са особом која има дијабетес, али ако се особа определила за једну/вашу апотеку сваки пут при доласку исте особе може се додати нови нутритивни савет.

Обично постоји мишљење да особе са дијабетесом не смеју да једу одређено воће. Како Ви то коментаришете?

Особе са дијабетесом могу да једу воће, питање је врсте и количине.

Да ли има смисла комбиновање намирница?

Правила за комбиновање намирница су такође честа нутритивна заблуда. Код угљено-хидратних намирница не треба комбиновати хлеб и тестенину, хлеб и пиринач или хлеб и кромпир. У истом оброку, све остале намирнице се комбинују како особи са дијабетесом прија.

Када причамо о правилној исхрани не можемо а да не споменемо суплементе. Како је Ваше мишљење о суплементима намењеним овим пацијентима?

За примену додатака исхрани у дијабетесу не видим потребу, сем ако лабораторијски налаз не искаже смањену вредност неког нутријента, витамина или минерала, тада има стручне оправданости за примену додатака исхрани. Предност свакако треба дати правилној исхрани. Фармацеут треба да зна да додатак исхрани не може да превенира нити да лечи дијабетес.

Који је Ваш коментар на све већи тренд аутофагије и то да све чешће и пацијенти са дијабетесом практикују овај начин исхране?

Аутофагија је нешто што постоји у људском организму у процесу када се говори о ћелијама које одумиру. На аутофагију у смислу исхране не треба трошити време, ни знање, као ни на кето исхрану.

Обично се код пацијената са кардио-васкуларним обољењима саветује DASH дијета или медитеранска дијета. Како пацијенти са дијабетесом, често као коморбидитете имају и кардиоваскуларна обољења, да сли су ове дијете нешто што можемо да препоручимо овим пацијентима?

DASH исхрана, медитеранска исхрана и још неки други начини исхране као што је флекситаријанска исхрана су нутритивна препорука. Ми не живимо на Медитерану те за све препоруке Медитеранске исхране немамо могућност. DASH исхрана и медитеранска исхрана просечном грађанину не значе ништа, али ако фармацеут једноставно и разумљиво представи опште смернице наведених начина исхране особа са дијабетесом ће прихватити и применити нутритивне савете.

Сви знају за медитеранску дијету, а нико не зна за „Nord diet“ коју су развиле скандинавске земље. Стручањаци за исхрану из скандинавских земаља су рекли да немају рибе какве имају мора Медитерана, немају маслине, и још неке намирнице, али имају рибу северних мора, имају купус и остало зелено лиснато поврће. Наши стручњаци и грађани углавном не знају да је нордијска исхрана једнако добро прихваћена у Светској здравственој организацији као и медитеранска исхрана.

Приликом нутритивног саветовања од стране фармацеута не треба наводити име одређеног начина исхране већ пружити неколико основних/најважнијих нутритивних савета тако да свака особа са дијабетесом разуме.

Фармацеут, уз нутритивно саветовање треба да укаже на здравствене користи од редовне физичке активности.

Особе са дијабетесом много чешће сусрећу фармацеута него лекара те стручно нутритивно саветовање особа са дијабетесом од стране фармацеута има значајну здравствену корист.

15. НАПСЕР КОНГРЕС

СТУДЕНТИ - СВЕТЛА БУДУЋНОСТ ФАРМАЦИЈЕ

Аутор: маг.фарм.спец. Соња Стојиљковић

Национална Асоцијација Студената Фармације - Србија (НАПСер) је студентска организација која окупља све студенте фармације и фармације-медицинске биохемије у Србији. Сваки студент приликом уписа на студије фармације у Новом Саду, Београду, Нишу или Крагујевцу, постаје члан НАПСер-а.

НАПСер чини група младих лидера која гаји и негује искрен ентузијазам за унапређење фармацеутске струке и положаја фармацеута у друштву и залаже се за креативан и иновативан приступ образовању кроз ваннаставне активности, едукативне пројекте, пројекте мобилности, акције Јавног здравља и НАПСер конгрес.

НАПСер омогућује студентима да своје идеје пренесу у пројекте, да кроз бројне тренинге и едукације, студентске размене, европске и светске конгресе прошире своја знања ван оквира фармацеутског курикулума, унапреде своје вештине и

повежу се са другим студентима фармације!

Ове године је на Златибору одржан 15.НАПСер конгрес под називом „Бол – немерљиви симптом стварног проблема“. Студенти су имали прилике да слушају предавања еминентних стручњака из ове области. Кроз велики број радионица упознали су се са важним детаљима и темама које ће им бити од користи при запошљавању. Кроз „Национално саветовање пацијената“ одлично су симулирали ситуације из апотеке и добили корисне савете како превазићи конфликтне ситуације и дати најбољи савет пацијенту.

Савршена организација уз оптимално коришћење дигиталних садржаја обележила је овај конгрес. Наши будући фармацеути су дефинитивно тачни, доследни и одговорни, можемо бити пуни поверења у оно што нам та деца доносе!

ИНТЕРАКЦИЈЕ ХРАНЕ И ЛЕКОВА ВАЖНЕ ЗА СВАКОДНЕВНИ РАД У АПОТЕЦИ

Аутор: маг.фарм.спец. Кристина Ковачевић

Можда најчешће питање које нам пацијенти постављају у апотеци, поред оног „Зашто овај лек толико кошта и да ли може да иде на рецепт?“ гласи: „Да ли се овај лек узима пре или после јела?“ У већини случајева лекови се могу узимати без обзира на оброке. Међутим, неки прехранбени производи су богати витаминима и/или минералима који могу ступити у интеракције са одређеним лековима. Стога је прикладније питање које треба поставити: „Коју храну би требало избегавати док пијем овај лек?“

Не треба ни заборавити да, многи пацијенти на своју руку узимају разне витаминско-минералне суплементе, при чему несвесно доводе до нежељених интеракција између прописаног лека и ових суплемената.

Иако постоје стотине интеракција лекова и хранљивих материја, овде ћемо се фокусирати само на оне које су чешће и значајне за свакодневни рад.

ВИТАМИН К

Витамин К је разлог због кога пацијенти који у својој терапији имају варфарин или аценокумарол треба да се труде да избегавају веће варијације у уобичајној исхрани. Храна која садржи већу количину витамина К, као што је спанаћ, блитва, келј или броколи може умањити дејство варфарина/аценокумарола. Наравно то не значи да ове намирнице пацијент треба да избегава већ да буде умерен у њиховом

уносу. Сходно томе важно је нагласити пацијенту да не узима превелике количине хране богате витамином К, док је на терапији варфарином/аценокумаролом и да не мења навике у исхрани, односно да се труди да уноси исту количину витамина К у току недеље. Како би се наши пацијенти лакше снашли око праћења уноса витамина К, можемо им понудити табеларни приказ садржаја витамина К у намирницама уколико исти већ нису добили од лекара који им је прописао терапију.

ГРЕЈПФРУТ

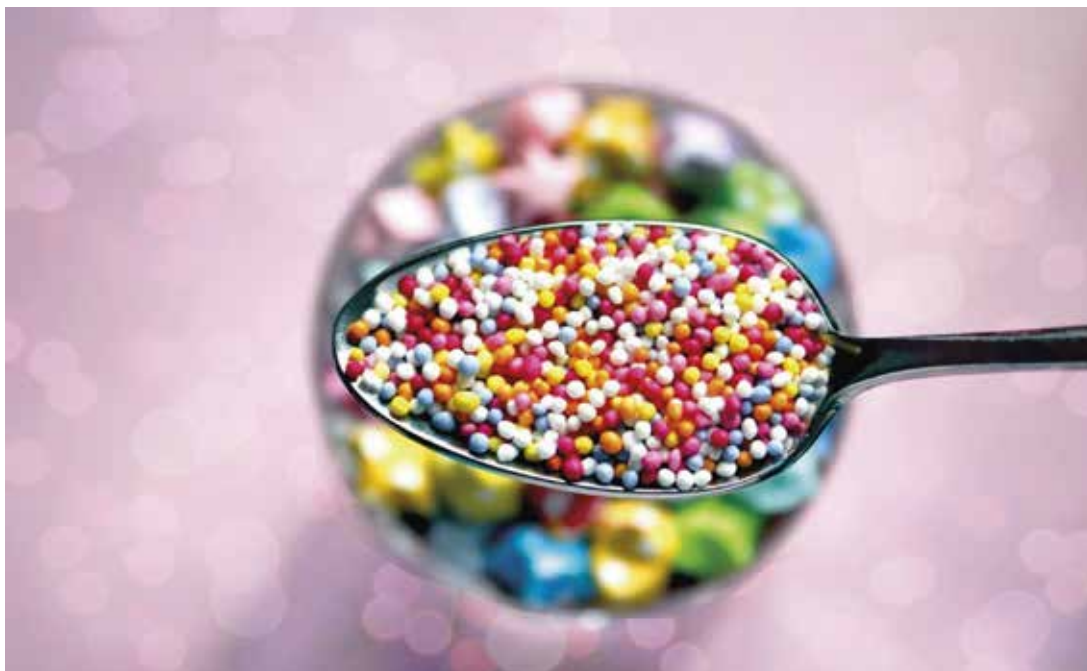
Грејпфрут или грејпфрутов сок значајно повећава концентрацију многих лекова, при чему расте ризик од нежељених реакција и токсичности лека. Преко 85 лекова може ступити у интеракцију са грејпом, при чему половина ових лекова ступа у интеракције које за последицу имају заиста озбиљне штетене ефекте. Ови ефекти укључују *torsade de pointes*, рабдомиолизу, нефротоксичност и рак дојке. Интеракције настају после узимања и само једне чаше сока (200мл), а ефекат може да траје од 24 сата до 7 дана. Стога раздвајање узимања лекова и производа од грејпа на неколико сати обично није од помоћи. Избегавање конзумирања овог воћа током трајања терапије је пресудно за изостанак ових интеракција, што је врло важно да нагласимо нашим пацијентима који су на терапији одређеним статинима, антиаритмицима, имуносупресивима.

ТИРАМИН У ХРАНИ

MAO инхибитори у комбинацији са храном која садржи тирамин могу довести до озбиљне хипертензије. Срећом, ови лекови се не користе често, али када се користе, морамо едуковати пацијента о томе да избегава храну која ће изазвати ову реакцију. На листи намирница које потенцијално могу изазвати ову реакцију уколико се користе са MAO инхибиторима су пива, кобасице, чоколада, црно вино, квасац, итд. Као и код праћења уноса витамина К и овде можемо понудити штампани материјал са списком свих намирница које могу ступити у интеракцију са MAO инхибиторима.

АЛКОХОЛ

Од повећања ризика од токсичног дејства на јетру до потенцијалне дисулфирамске реакције у комбинацији са метронидазолом, алкохол заиста може да направи проблеме у терапији наших пацијената. Поред тога, седативно дејство алкохола често може имати адитивне ефекте на лекове попут бензодиазепина и опиоида. Ретко ко ће нас питати да ли може овај лек са алкохолом, мада је било и таквих случајева (обично млађи пацијенти и то обично пред викенд), али на нама свакако остаје да код издавања лекова попут метронидазола и лекова из групе тригоника обавезно нагласимо да током трајања терапије не уносе алкохол.

Литература

- Violi F, Lip GY, Pignatelli P, Pastori D. Interaction Between Dietary Vitamin K Intake and Anticoagulation by Vitamin K Antagonists: Is It Really True?: A Systematic Review. *Medicine (Baltimore)*. 2016;95(10):e2895. doi:10.1097/MD.0000000000002895
- Bailey DG, Dresser G, Arnold JM. Grapefruit-medication interactions: forbidden fruit or avoidable consequences?. *CMAJ*. 2013;185(4):309-316. doi:10.1503/cmaj.120951
- Johnson BA, Seneviratne C. Alcohol-medical drug interactions. *Handb Clin Neurol*. 2014;125:543-559. doi:10.1016/B978-0-444-62619-6.00031-8

ЧИМЕ ТО НИСМО ЗАДОВОЉНИ?

Аутор: маг.фарм.спец. Милица Ђукановић

Листајући старе бројеве Апотекарске праксе наишла сам на наслов који дебелим црвеним словима каже: „ДА ЛИ СТЕ ЗАДОВОЉНИ?“. Како часопис добија сваки фармацеут који је члан Фармацеутске коморе Србије, јасно је да је ово питање упућено директно нама, фармацеутима.

Четири године касније, један млади фармацеут жели да постави мало другачије питање: „ЧИМЕ ТО НИСМО ЗАДОВОЉНИ?“.

Како то изгледа Ваш радни дан и да ли се радујете одласку на посао? Мислите ли да Вам је на послу тешко, напорно, да увек некако недостаје тог кадра? Да ли сте посвећени и предани на свом послу? Уживате ли у раду са људима, њиховим причама или Вам је некада свега доста?

Ако сте спремни да искрено одговорите себи на ова питања, онда останите са мном још који минут, да заједно заронимо у проблематику и схватимо где то нестаје ентузијазам и шта то гаси жар једног фармацеута.

Не могу да избацам из главе реченицу мог брата коју ми често у шали понавља: „Господа апотекари, ништа теже од кутијице лека нису подигли“. Неко проналази место за шалу, а неке до шале није...

Реците ми када су фармацеути почели да кутијице лекова пуне бесом и огорченошћу и толико им дају на тежини, као да више није лепо бити фармацеут?

Један млади фармацеут Вас сада пита зашто је увек неко други крив? Зашто мој ентузијазам, полетност, жељу за напретком у струци и мој жар треба да гаси став колегинице која каже: „Млада си, има времена, тек ћеш се разочарати“. Зар је погрешно што желим да радим у окружењу где ће мој жар да се разбукти, а жеља за променом и напретком у струци распламса на читав колектив?

Много пута сам се запитала шта је то у њој, а и многим другим фармацеутима судећи по ономе што може да се види на друштвеним мрежама, чује на фармацеутским скуповима, што генерише тај негативан став према колегама, струци, факултету, Комори? Како бих само волела, да уместо што пишем о негативним коментарима на друштвеним мрежама, поделим са другима како сте поносни на

колеге баш из Ваше апотеке који пишу текстове за новине и приближавају општој популацији различите здравствене проблеме и дилеме.

Вратимо се на почетак Ваше каријере... Будимо реални, фармацеутски факултет није нимало лако завршити и истински верујем, да свако ко га заврши, великим делом то и успе управо из љубави према фармацији. Чињеница је да не одлазе сви у апотеке, штавише данас је све мање таквих, али зашто је то постала тужна реалност? Да ли мислите да су горе наведени криви за то или је по среди нешто сасвим друго и много веће?

Ако би тај фармацеут који је започињао каријеру могао да Вас види сада, да ли би био импресиониран? Уколико је НЕ Ваш одговор на ово питање, оно са собом повлачи нову дилему, ко је заслужан за то, Ви сами или увек неко други?

Опростите ми што не видим како је Комора крива зато што упорно својим активностима покушава да струку из године у годину постави на позицију која јој истински припада, што жели да покаже колико је дивно бити фармацеут.

Опростите ми што у хаотичним условима рада у апотеци, недостатку кадра и свим другим проблемима са којима знам да се суочавамо сви, проналазим жељу и време да свом пацијенту пружим додатну услугу. Па није само њему боље, ма и ја се осећам као да бих могла проћи кроз плафон када ми каже: „Нико ми до сада то није рекао“.

Опростите ми што имам свест и способност да гледам довољно широко и довољно далеко, да видим да ће некада, па макар и када ја будем фармацеут у пензији, тадашњи млади кадар бити

додатно мотивисан да пацијенту омогући и више услуга него ја данас, јер ће за то још бити и плаћен.

Опростите ми што не мислим да успех може доћи преко ноћи, што мислим да је за резултате потребно време и борба. Борба коју Комора не може сама да води, борба у којој морамо да учествујемо заједно са њом. Комори смо потребни колико и она нама и само заједно можемо да унапредимо струку и вратимо јој сјај који је избледео, али није нестао. За успех су потребни резултати, а уколико не желите да уложите ни мало труда да би резултати постали видљиви, опростите што не видим како је за то крива Комора.

Нико Вас се ни на шта не може натерати, нити да постанете саветник, нити да постанете бољи фармацеут него што већ јесте. То и није циљ. Циљ је да и сами желите ту промену, да оживите свој жар због кога сте изабрали баш ову професију.

Краткорочно размишљање каже да је крофна доброг укуса, поједите је. Краткорочно размишљање нас подстиче да доносимо емоционалне одлуке које имају дугорочне последице. Хајде да мислимо и делујемо стратешки, размишљамо дугорочно. Предузмимо већ данас радње које јачају нашу позицију и покрећу нас ка циљевима. Морамо да добијемо битке ако хоћемо да победимо у рату. Треба да се усавршавамо, напредујемо, учимо, да радимо и ствари које нужно не желимо. Зашто? Јер морамо знати наше стратешке циљеве и зашто су они важни. А онда када устанемо из кревета, изађемо из меке и тако зависне зоне комфора, обучемо своје беле мантиле, покажемо свету шта значи бити фармацеут.

ВИРТУЕЛНА ШКОЛА ОБРАЗОВАЊА

ТЕСТ Услуге магистра фармације за пацијенте са астмом
до 14.11.2023. године

ТЕСТ Услуге фармацеутске здравствене заштите за пацијенте са дијабетесом
до 14.11.2023. године

ТЕСТ Унапређење стандардизоване фармацеутске услуге код пацијената са дијабетесом
до 14.11.2023. године

ТЕСТ Фармацеутска услуга - предуслов повећања степена адхеренце код пацијената на терапији антибиотцима
до 15.08.2023. године

Акредитовани са 5 бодова за учеснике који успешно положе тест.

ТЕСТОВИ-ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ВОДИЧА ДАП

до 14.11.2023. године

1. Стандарди и смернице добре апотекарске праксе за простор и опрему
2. Стандарди и смернице добре апотекарске праксе за кадар
3. Стандарди и смернице за планирање, набавку, пријем, складиштење и чување
4. Стандарди и смернице добре апотекарске праксе за израду у апотеци
5. Стандарди добре апотекарске праксе за централизовану припрему цитотоксичне терапије у апотеци
6. Стандарди и смернице добре апотекарске праксе за издавање лекова, медицинских средстава и других производа у апотеци, изузев болничкој апотеци и Стандарди и смернице добре апотекарске праксе за издавање лекова и медицинских средстава у болничкој апотеци
7. Стандарди и смернице добре апотекарске праксе за праћења исхода терапије
8. Стандарди и смернице добре апотекарске праксе за промоцију здравља, превенцију болести и здравствено васпитање у јавној апотеци, изузев болничке апотеке
9. Стандарди и смернице добре апотекарске праксе за руковање лековима и медицинским средствима који се користе у клиничким испитивањима
10. Стандарди и смернице добре апотекарске праксе за управљање фармацеутским отпадом
11. Стандарди добре апотекарске праксе за систем квалитета
12. Стандарди и смернице добре апотекарске праксе за безбедан систем рада - квалитет и безбедност производа
13. Стандарди и смернице добре апотекарске праксе за безбедан систем рада - безбедност пацијената и запослених

Акредитовани са 2 бода за учеснике који успешно положе тест.